

**ЕТИЌКИ КОДЕКС
ИСТРАЖИВАЊА О ДЈЕЦИ**

**ЕТИЧКИ КОДЕКС
ИСТРАЖИВАЊА О ДЈЕЦИ**

**CODE OF ETHICAL CONDUCT
FOR RESEARCH
INVOLVING CHILDREN**

2006.

Slobodan Nagradić, dr. Milanka Miković,
mr. Elmedin Muratbegović,
Saliha Đuderija
i dr. Dragoljub Krneta

**ETIČKI KODEKS
ISTRAŽIVANJA O DJECI**

**ЕТИЧКИ КОДЕКС
ИСТРАЖИВАЊА О ДЈЕЦИ**

**CODE OF ETHICAL CONDUCT FOR
RESEARCH INVOLVING CHILDREN**

Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine

Sarajevo, 2006.

ETIČKI KODEKS ISTRAŽIVANJA O DJECI

UVOD

Utvrđivanje Etičkog kodeksa istraživanja o djeci (u daljem tekstu: Kodeks), nameće se kao odgovor na sve prisutnija naučna, medijska, sportska, sudska i stručna istraživanja, koja u fokusu svojih interesovanja stavljaju dijete.

Stalna potreba za istraživanjem novog s jedne, kao i imperativ za zaštitu djeteta od bilo koje vrste zloupotreba s druge strane, razlozi su zbog kojih je neophodno razviti deontologijske etičke standarde istraživanja koja se odnose na djecu uopšte.

Već duže vrijeme u Bosni i Hercegovini je naglašena neodložna potreba da se odredi minimalan zajednički sistem vrijednosti koji bi unaprijedio način istraživanja, kako bi se provodio na sistematski i metodološki prihvatljiv način, etički opravdan i koji je u najboljem interesu djeteta kao učesnika u istraživanju.

Ovako koncipiran kodeks etičkih načela i normi predstavljaće obligatorni dokument za sve

pojedince i institucije koje se neposredno bave istraživanjima u koja su na bilo koji način uključena djeca, a polaziće od temeljnog načela “najboljeg interesa djeteta”, njegove dobrobiti, odnosno onoga što je najbolje za dijete, njegovu porodicu, a samim tim i cjelokupnu društvenu zajednicu.

Uspostavljanjem standarda u okviru ovog Kodeksa praktično se omogućava ispunjenje obaveza Bosne i Hercegovine, a koje su utemeljene na međunarodnim standardima za zaštitu djece utvrđenih, prije svega, UN Konvencijom o pravima djeteta (1989), ali i drugim UN i evropskim konvencijama i protokolima koje je ratificirala Bosna i Hercegovina, a koje se odnose na zaštitu i prava djece.¹

1 UN Konvencija o pravima djeteta- prihvaćena sukcesijom 1993god.; Alternativni protokol uz konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji - ratificirana 2000god.; Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (1980)- prihvaćena suk. 1993.god.; Međunarodni pakt o ekonomskim , socijalnim i kulturnim pravima; -prihvaćena suk. 1993.god.; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima;- prihvaćena suk. 1993god.;; Protokol o suzbijanju trgovine ljudima, a naročito ženama i djecom; - ratificirana 2000.god.; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda; - ratificirana 2002.god.; - Helsinška deklaracija Svjetskog udruženja ljekara; Haška konvencije 28 o civilnim aspektima međunarodne otmice djeteta (1980); Konvencije međunarodne organizacije rada (ILO) o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika rada djece br;c182(1999)

Kodeks, pored pravnog, ima i edukativni karakter, jer upoznaje aktivne i potencijalne istraživače (studente) i javnost sa etičkim standardima koji vrijede u ovoj istraživačkoj sferi.

Cilj jednog ovakvog Kodeksa je upoznavanje istraživača, djece, roditelja/ staratelja, kao i cjelokupne javnosti sa osnovnim etičkim načelima i standardima koji se moraju primjenjivati u istraživačkim postupcima koji uključuju djecu, kao i stvaranje etičkog okvira za širenje i produbljivanje općeg naučnog i stručnog znanja o djeci, njihovim tjelesnim, psihološkim i socijalnim aspektima, a sve zato da bi promovirali opće dobro djeteta, njegove porodice i zajednice uopće.

PRAVNI OSNOV

Ustavom Bosne i Hercegovine, u okviru člana II) Ljudska prava i osnovne slobode, utvrđena je obaveza direktne primjene međunarodnih standarda na prostoru Bosne i Hercegovine.

U istom članu, u tački 3.f.), posebno je istaknuto poštivanje prava na privatni porodični život, dom i prepisku.

Na osnovu navedenog, bilo koja aktivnost koja uključuje dijete i njegovu porodicu mora uključivati utvrđene međunarodne i domaće standarde u pogledu zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Pravni osnov za donošenje ovog Kodeksa sadrži :

Konvencija o pravima djeteta:

- član 3. U najboljem interesu djeteta: “Kod donošenja političkih, pravnih i društvenih odluka najprije se u obzir moraju uzeti interesi djeteta”;
- član 8. Zaštita identiteta: ”Država se obavezala da će štiti službeni identitet svakog djeteta i ukoliko to bude potrebno ponovo ga uspostaviti. Ovo se, prije svega, odnosi na ime, nacionalnost i porodičnu pripadnost”;
- član 17. Pristup odgovarajućim informacijama: ”Država mora garantirati da dijete ima pristup informacijama i drugim saopćenjima iz mnogostrukih izvora i poticati masovne medije da nude informacije koje su socijalno i kulturno korisne za dijete. Osim toga država štiti dijete od štetnih informacija i saopštenja”;

- član 19. Zaštita od zloupotrebe i zlostavljanja: "Država štiti dijete od svake forme zlostavljanja od strane roditelja ili drugih osoba koje imaju pravo na brigu, te razrađuje odgovarajuće socijalne programe da bi spriječila zloupotrebu i pomogla onima kojima je pomoć potrebna".

Evropska konvencija o osnovnim ljudskim pravima:

- član 8. **Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života:**
  1. Svako ima pravo na poštivanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.
  2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava, osim ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne i javne sigurnosti, ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Etički kodeks uzima u obzir i različite zakonske propise u Bosni i Hercegovini čije se norme tiču i pravnog subjektiviteta djece kao uzorka nad kojim se istražuje. Ovdje se prvenstveno misli na zakone kojima se uređuje pitanje zaštite i prikupljanja podataka, kao i pitanje pristupa informacijama:

- Zakoni o slobodi pristupa informacijama²
- Zakon o zaštiti ličnih podataka BiH («Službeni glasnik BiH», br.32/01)
- Zakon o zaštiti povjerljivih podataka BiH («Službeni glasnik BiH», br.54/05)
- Zakoni o statistici³

U pogledu potrebe uključivanja podataka iz određenih oblasti koje se odnose na djecu i dječija prava potrebno je uzeti u obzir i zakone koji regulišu pitanja zaštite djece (socijalna, zdravstvena, obrazovna i dr.). U okviru ovog dokumenta pomenuti su samo najvažniji zakoni, jer lista obavezno uključuje zakone donesene na nivou BiH, entiteta, kantona kao i podzakonske i opštinske akte koji se odnose na djecu:

---

2 Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH («Službeni glasnik BiH»,br. 28/00); Zakon o slobodi pristupa informacija FBiH («Službene novine FBiH»,br. 32/01); Zakon o slobodi pristupa informacijama RS («Službeni glasnik RS»,br. 20/01)

3 Zakon o statistici BiH («Službeni glasnik BiH», br.57/02); Zakon o statistici FBiH («Službene novine FBiH»,br. 63/03); Zakon o statistici RS («Službeni glasnik RS»,br. 85/03)

- Porodični zakoni⁴
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH («Službeni glasnik BiH, br.18/03»)⁵
- Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama, («Službene novine FBiH», br. 37/01 i 40/02) i Zakon o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima RS («Službeni glasnik RS», br.46/04) Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH («Službene novine FBiH», br.22/05)
- Zakoni o socijalnoj zaštiti 6
- Zakoni o dječijoj zaštiti⁷
- Zakoni o lijekovima⁸

---

4 Porodični zakon FBiH («Službene novine FBiH», br. 35/05)

Porodični zakon RS («Službeni glasnik RS», br.54/02)

5 Zakon o osnovnoj školi i Zakon o srednjoj školi RS («Službeni glasnik RS», br.38/04); Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko Distrikt («Službeni glasnik Brčko Distrikta», br. 9/01,28/03 i 29/04); U Federaciji BiH, zakoni o obrazovanju doneseni su na kantonalnom nivou.

6 Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom FBiH («Službene novine FBiH», br. 36/99 i .54/04); Zakon o socijalnoj zaštiti RS («Službeni glasnik RS», br.5/93, 15/96 i 110/03); Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta («Službeni glsnik BD», br. 1/03,4/00 i 4/04)

7 Zakon o dječijoj zaštiti RS («Službeni glasnik RS», br.4/02)

Zakon o dječijoj zaštiti Brčko Distrikta («Službeni glasnik BD», br. 1/03,4/04 i 21/05)

8 Zakon o lijekovima FBiH («Službene novine FBiH», br.51/01)

Zakon o lijekovima RS («Službeni glasnik RS», br.19/01)

OSNOVNA PITANJA KOJA UREĐUJE KODEKS

Pitanja koja uređuje Kodeks tiču se statusa samog djeteta kao učesnika u istraživačkom procesu humanističkih, društvenih, obrazovnih, medicinskih i ostalih vrsta istraživanja.

Kodeksom se prvenstveno:

- (1) Preveniraju uzorci i situacije u kojima može postati upitan integritet samoga djeteta;
- (2) Uređuju prava i obaveze, te odgovornosti istraživača i njegovih/nih saradnika/ica;
- (3) Uređuju pitanja poštivanja dogovorenih etičkih vrijednosti, principa i standarda,
- (4) Uređuje status djeteta kao integralne ličnosti kroz:
  - pravo djeteta na odlučivanje (pristanak na istraživanje, mišljenje o istraživanju, kao i samo odustajanje od istraživanja),
  - čuvanje identiteta djeteta, njegove porodice i grupe kojoj pripada
  - omogućavanje uvida u rezultate istraživanja,
  - poštujući dob i zrelosti djeteta kao relevantne osobe za učešće u istraživanju,

- (5) Uvažavajući pojedina prava djeteta, uređuje status roditelja / staratelja kroz:
- pravovremenu informiranost o samom istraživanju i rezultatima,
  - pristanak da dijete učestvuje ili da se istražuje o djetetu,
  - omogućavanje uvida u rezultate istraživanja
- (6) Uređuje status istraživača kroz:
- preciziranje njegovih /nih prava i obaveza,
  - omogućavanje i drugim licima uvid u rezultate istraživanja uz obaveznu zaštitu podataka o личности djeteta.

UPOTREBNA VRIJEDNOST KODEKSA

- (1) Etički kodeks se primjenjuje na sve vrste istraživanja u kojima su aktivni učesnici djeca, ili koja se odnose na djecu.
- (2) Kodeks treba biti konsultovan od strane svih strukovnih kodeksa koja se, sa raznih aspekata, bave djecom u svojim istraživanjima.
- (3) Odredbe ovog Kodeksa treba da posluže kao pobuda za proširenje pomenutih strukovnih kodeksa sa zahtjevima iz ovog Etičkog kodeksa.

- (4) U skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, ovaj Etički kodeks se odnosi na djecu mlađu od 18 godina.

ETIČKI STANDARDI:

I CILJ ISTRAŽIVANJA

- (1) Osnovni cilj istraživačkih postupaka sa djecom predstavlja produblјivanje opće, stručne i naučne spoznaje o tjelesnim, psihološkim i socijalnim aspektima funkcioniranja djece.
- (2) Pomenuti cilj prvenstveno je usmjeren na promociju općeg dobra djeteta, porodice i društvene zajednice uopće.
- (3) Etičkim kodeksom apostrofiraju se ključni standardi istraživačkih postupaka koji su u vezi sa djecom i koji iziskuju permanentno provjeravanje i specijalizaciju u okviru pojedinih profesija, a u cilju primjene etičkih standarda u naučnim ili stručnim istraživanjima ovog tipa.

II PRINCIPI/ NAČELA ISTRAŽIVANJA

Kao imperativ ostvarenja etičkih ideala kroz istraživanja o djeci potrebno je diferencirati i ispoštovati slijedeće principe:

(1) Princip poštivanja ljudskih prava, sloboda i dostojanstva lica

Istraživači, angažovani u istraživanju o djeci, moraju uvažavati dostojanstvo i ljudsku vrijednost svih učesnika/ca u istraživanju.

Pri tome, naročitu pažnju neophodno je posvetiti:

- prevenciji bilo kojeg vida manipulacije djecom, tačnije afirmaciji ponašanja koja upućuju na zaštitu njihovog prava na autonomnost u odlukama koje se odnose na istraživačka pitanja,
- poštivanju kulturalnih i individualnih različitosti među akterima istraživanja (dobnu, polnu, rasnu, nacionalnu, vjersku i socio-ekonomsku razliku, kao i pojedine mentalne nedostatke, seksualne orijentacije i polni identitet ispitanika/ica.)
- eliminaciji svih oblika predrasuda ili stereotipa unutar provedenih istraživanja.

- pravu na zaštitu identiteta

(2) Princip zaštite dobrobiti učesnika u istraživanju

Angažovani istraživači moraju biti svjesni odgovornosti koju imaju u vezi sa djecom – učesnicima/icama u istraživanju i njihovim porodicama, pri čemu bi trebalo voditi računa da se na bilo koji način, fizički ili psihički, ne ugroze.

U svom nastupanju istraživač permanentno mora nastojati da zaštiti prava svih onih s kojima kontaktira.

Izvjесne etičke dileme, ili probleme, u samoj pripremi ili u toku istraživanja, istraživač mora nastojati da riješi na odgovarajući način, osiguravši u najvišoj mjeri sve učesnike/ice u istraživanju.

U svom planiranju istraživač bi trebalo da predvidi i sve eventualne negativne reakcije učesnika/ica u istraživačkom postupku.

(3) Princip odgovornosti u slučajevima „moralnih dilema“

Osnovna intencija svakog istraživača u nastupu prema ispitanicima mora stremiti građenju povjerenja i uzajamnog prihvatanja različitih uloga u istraživanju.

Svaki istraživač treba biti svjestan:

- naučne i stručne odgovornosti prema sudionicima/cama u istraživanju,
- odgovornosti prema svojoj strukovnoj i naučnoj asocijaciji,
- odgovornosti prema društvu kojem želi pomoći svojim istraživanjem
- svojeprofesionalneulogeikorekcijevlastitog ponašanja na pozitivnom rješavanju etičkih dilema u pogledu istraživačkih procesa i samih rezultata istraživanja,
- neminovnost saradnje i savjetovanja sa ostalim stručnjacima/kinjama i srodnim institucijama,
- dužnosti savjetovanja i upućivanja ostalih kolega/ica na etičke standarde u pogledu postupanja i položaja učesnika u istraživanjima (kada su dio istraživanja djeca kao ciljne grupe).

(4) Princip zaštite integriteta rezultata istraživanja i istraživača

Profesionalna angažiranost u istraživanju o djeci, iziskuje poštivanje određenih standarda koji su afirmativni i koji promoviraju objektivnost, tačnost i istinitost u istraživačkom procesu.

Istraživači bi, zbog promocije naučne discipline s čijeg aspekta se tretira istraživanje, trebalo da nastoje da:

- izbjegavaju metodološke postupke sumnjivog kvaliteta,
- izbjegavaju neprimjerene postupke analize i sinteze podataka,
- izbjegavaju neprofesionalne i naučno neutemeljene načine interpretacije („zdravorazumski pristup“),
- budu objektivni u svom radu tokom čitavog istraživačkog procesa,
- ostaju jasni u svojim namjerama,
- budu transparentni i otvoreni u svojim interpretacijama,
- ostaju dosljedni u održanju obećanja ispitanicima/cama,
- izbjegavaju neprimjerene i nejasne odnose sa učesnicima/cama u istraživanju,

- izbjegavaju situacije u kojima se unaprijed otkrivaju rezultati istraživanja.

III PRETPOSTAVKE ZA PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje treba zasnivati na utvrđenim naučnim i profesionalnim standardima naučne discipline s čijeg aspekta se istražuje određeni fenomen.

Istraživač mora od nadležnih tijela pribaviti dozvolu za provođenje istraživanja prije nego što i započne isto, odnosno istraživanje ne smije početi bez prethodne saglasnosti nadležnog etičkog tijela.

Istraživanja s djecom, kao učesnicima u istraživanju, provode se samo u slučajevima kada se do planiranih spoznaja ne može doći na drugi način.

Istraživački postupci, kao i cjelokupan metodološki instrumentarij, treba prilagoditi uzrastu djeteta.

Ambijent i cjelokupne okolnosti u kojima se odvija istraživanje treba obezbijediti tjelenu, emocionalnu i uopće psihološku sigurnost djece.

Istraživač mora poduzeti sve razumne mjere kako bi izbjegao eventualne probleme duševnog ili fizičkog ugrožavanja ispitanika djeteta ili njegovih najbližih.

Ukoliko u toku istraživanja istraživač primijeti bilo kakve zdravstvene, ili probleme psihičkog funkcioniranja djeteta, obavezan je da o tome upozna odgovarajućeg stručnjaka, a zatim roditelja/staraoca djeteta, kako bi se takvom djetetu blagovremeno obezbijedila neophodna pomoć.

U slučajevima kada je to nemoguće obezbijediti, pomenuto „ugrožavanje“ sesvodinanajminimalniju mjeru, i to samo u slučajevima kada je očekivana korist veća od eventualne opasnosti koja bi mogla da nastupi. Ovu etičku dilemu rješava nadležno etičko tijelo.

U multidiscipliniranim istraživanjima, etičko tijelo procjenjuje kompetentnost svih israživača koji namjeravaju da učestvuju u istraživanju.

Osnovna pretpostavka za istraživanja s djecom je poznavanje njihovih psiholoških i tjelesnih razvojnih procesa.

Prije početka istraživanja, u područjima vanpsiholoških disciplina, istraživač je dužan da konsultuje eksperte iz naučnih oblasti koji/e se bave pitanjima emocionalnog, kognitivnog i socijalnog aspekta čovjeka.

IV PRELIMINARNA PITANJA ISTRAŽIVAČU PRIJE POČETKA ISTRAŽIVANJA

Da li ste dobili pisanu saglasnost učesnika na pažljivo pripremljenom obrazcu sa naznakom prava i obaveza svih učesnika/ica u istraživanju?

Da li ste svim učesnicima/icama pojasnili svrhu istraživanja?

Da li ste učesnike/ice informisali o mogućim štetnim posljedicama istraživanja?

Koliko je zaista neophodno učešće djece u tom istraživanju?

Može li se do traženih rezultata doći kroz istraživanje sa uzorkom odraslih osoba?

Da li planirani metodološki instrumentarij

zadovoljava potrebe istraživanja i da li je prilagođen djeci?

Da li će učesnici osjećati bilo kakvu vrstu nelagode u vezi sa pitanjima koje planirate da postavite?

Da li je vama razumljivo ono na što tražite odgovor?

Da li ste informirali sve učesnike/ice da se u svakom trenutku mogu povući iz istraživanja bez ikakvih negativnih posledica po njih ili njihove bližnje?

Da li je bilo kojim dijelom istraživanja, ipak, moguće izigrati ispitanike?

Šta ćete poduzeti u slučajevima kada primijetite stid ili stres kod djeteta ispitanika?

Da li će učesnici/ce dobiti sve informacije na kraju istraživanja, kako bi se psihološki rasteretili?

Da li vaše istraživanje može izazvati negativan stav djece ili roditelja/staratelja, javnosti i slično?

Da li ste isti postupak istraživanja isprobali na sebi?

V PRISTANAK NA UČEŠĆE U ISTRAŽIVANJU

Za potpuno provođenje istraživanja, neophodno je pribaviti pristanak djeteta, odnosno roditelja/staratelja.

Pristanak u pismenoj formi je obavezan kada uključuje identifikaciju ispitanika/ice.

Za dijete starosti do 14 godina, pismeni pristanak daje isključivo roditel/staratelj, dok dijete starije od 14 godina samo daje pismeni ili usmeni pristanak na istraživanje, u skladu sa naprijed navedenim pravilima, a izuzetak su djeca sa posebnim potrebama.

Djetetu starijem od sedam godina i mlađem od 14 godina, mora biti detaljno objašnjena svrha i način provođenja istraživanja u skladu sa njegovom zrelosti, a vokabular njegovom uzrastu.

Dijete, odnosno njegov roditelj/staratelj, daje svoj pristanak tek nakon što dobije informacije: o samoj svrsi istraživanja, koristi od tog istraživanja, mogućim rizicima, vrsti i trajanju istraživanja, povjerljivosti podataka iz istraživanja kao i

zaštiti identiteta svih učesnika, posljedicama koje istraživanje može da izazove, te o dobrovoljnom pristajanju i odustajanju u/od istraživanju(a).

Osobe koje daju pristanak za učešće u istraživanju mogu ga u svako doba, bez štetnih posljedica po njih, kao i bez posebnog obrazloženja, povući i odustati od daljeg istraživanja.

VI TAJNOST PODATAKA

Istraživači su dužni poduzeti sve radi zaštite tajnosti podataka o djeci koja su učestvovala u istraživanju.

Tajnost podataka se odnosi na činjenice koje upućuju na identitet djeteta.

Identitet učesnika u istraživanju nije dopušteno otkrivati ni u neformalnom razgovoru, niti u službenim izvještajima o projektu bilo pred stručnim, zainteresiranim ili nezainteresiranim osobama, osim u slučaju pismenog pristanka učesnika.

Ako priroda istraživanja podrazumijeva neophodnost „otkrivanja identiteta“ i trećim osobama, učesnik/ca („dijete ili njegov roditelj/staratelj“)

mora biti obaviješten/a o toj mogućnosti u trenutku kada daje pristanak na učešće u istraživanju.

Prihvatajući prethodno navedeno, prikrivanje samih rezultata sudionicima/cama istraživanja nije dopušteno, osim kada istraživač unaprijed upozori ispitivane da se pojedini podaci o istraživanju ne mogu objaviti prije završetka cjelokupnog istraživačkog postupka.

Pomenuto prikrivanje podataka u toku ispitivanja prihvatljivo je samo u slučajevima kada:

- se istraživanje ne može drugačije ostvariti i kada je od izuzetne važnosti za zajednicu, što ocjenjuje etičko tijelo,
- je pripremljen adekvatan plan naknadnog informiranja ispitanika/ica radi objavljivanja rezultata istraživanja.

Ako se u toku samog istraživanja ocijeni da je prikrivanje podataka iz rezultata istraživanja postalo nužnost iz opravdanih razloga, podaci se mogu prikriti uz obavezu informiranja učesnika/ica o razlozima prikrivanja neposredno nakon završetka istraživanja.

VII POSTUPCI TOKOM, I NAKON ISTRAŽIVANJA

Primjena bilo kojeg instrumenta u istraživanju podrazumijeva prethodno detaljno objašnjenje njegove namjene i svrhe i, naravno, nakon toga i pristanak ispitanika.

Istraživač je dužan izvijestiti učesnike u istraživanju o općim rezultatima istraživanja, primjereno dobu i zrelosti učesnika, u svim slučajevima, osim u onim gdje je Kodeks drugačije odredio.

Istraživač je dužan u toku istraživanja razjasniti sve nesporazume sa učenicima istraživanja.

Informiranje o rezultatima istraživanja vrši se u skladu sa naučnim načelima, pažljivo uzimajući u obzir potrebu objektivne, dobronamjerne i valjane procjene rezultata istraživanja.

PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Odredbe ovog Kodeksa su obavezujuće za sva fizička i pravna lica u slučajevima kada provode bilo kakvu vrstu istraživanja čiji su učesnici djeca.

Eventualna šteta, nastala u istraživanju kao rezultat nepoštivanja ovog Kodeksa, implicira primjenu općih propisa o odgovornosti za štetu.

Svako saznanje da se kroz istraživanje prekršio ovaj Kodeks i tako nanijela šteta djetetu, implicira dužnost prijavljivanja istraživača nadležnim tijelima.

U slučaju sukoba odredaba strukovnih kodeksa sa odredbama ovog Kodeksa koje govore o istraživanju s djecom i o djeci, primjenjuju se isključivo odredbe ovog Kodeksa, osim postojanja odredaba drugih (strukovnih) kodeksa koji su u datom slučaju povoljniji za dijete.

Za kontrolu primjene odredaba ovog Kodeksa formira se Etički tim kojeg čine nezavisni eksperti iz ove oblasti. Etički tim će formirati Vijeće ministara BiH, 60 dana nakon usvajanja Etičkog kodeksa, a u skladu sa kriterijima koje će pripremiti Vijeće za djecu BiH.

Materijali i podaci korišteni u jednom istraživanju, ne mogu biti korišteni u nekom drugom istraživanju bez pismenog pristanka djeteta ili njegovih roditelja/staratelja.

Ovaj bh Kodeks je samo polazna osnova koja će pomoći boljoj zaštiti prava djeteta, koja su do sada često bila ugrožavana kroz razna istraživanja o djeci i sa djecom. Praksa će pokazati kada i da li postoji potreba za doradom i dopunjavanjem ovog kodeksa .

ЕТИЧКИ КОДЕКС ИСТРАЖИВАЊА О ДЈЕЦИ

УВОД

Утврђивање Етичког кодекса истраживања о дјечи (у даљем тексту: Кодекс), намеће се као одговор на све присутнија научна, медијска, спортска, судска и стручна истраживања, која у фокусу својих интересовања стављају дијете.

Стална потреба за истраживањем новог с једне, као и императив за заштиту дјетета од било које врсте злоупотреба с друге стране, разлози су због којих је неопходно развити деонтологијске етичке стандарде у истраживањима која се односе на дјецу уопште.

Већ дуже вријеме у Босни и Херцеговини је наглашена неодложна потреба да се одреди минималан заједнички систем вриједности који би унаприједио начин истраживања, како би се проводио на систематски и методолошки прихватљив начин, етички оправдан и који је у најбољем интересу дјетета као учесника у истраживању.

Овако конципиран кодекс етичких начела и норми представљаће обигаторни документ за све појединце и институције које се непосредно баве истраживањима у која су на било који начин укључена дјеца, а полазиће од темељног начела “најбољег интереса дјетета”, његове добробити, односно онога што је најбоље за дијете, његову породицу, а самим тим и цјелокупну друштвену заједницу.

Успостављањем стандарда у оквиру овог Кодекса практично се омогућава испуњење обавеза Босне и Херцеговине, а које су утемељене на међународним стандардима за заштиту дјецe утврђених, прије свега, УН Конвенцијом о правима дјетета (1989), али и другим УН и европским конвенцијама и протоколима које је ратификовала Босна и Херцеговина, а које се односе на заштиту и права дјецe.¹

1 УН Конвенција о правима дјетета- прихваћена сукцесијом 1993год.; Алтернативни протокол уз конвенцију о правима дјетета о продаји дјецe, дјечијој проституцији и порнографији - ратификована 2000год.; Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (CEDAW) (1980)-прихваћена сук. 1993.год.; Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима; -прихваћена сук. 1993.год.; Међународни пакт о грађанским и политичким правима;- прихваћена сук. 1993год.; Протокол о сузбијању трговине људима а нарочито женама и дјецом; - ратификована 2000.год.; Европска конвенција за заштиту људских права и темељних слобода; - ратификована 2002.год.; - Хелсинишка декларација Свјетског удружења љекара; Хашка конвенције 28 о цивилним аспектима међународне отмице дјетета (1980); Конвенције међународне организације рада (ИЛО) о забрани и тренутној акцији на елиминацији најтежих облика рада дјецe бр.ц182(1999)

Кодекс, поред правног, има и едукативни карактер, јер упознаје активне и потенцијалне истраживаче (студенте) и јавност са етичким стандардима који вриједе у овој истраживачкој сфери.

Циљ једног оваквог Кодекса је упознавање истраживача, дјецe, родитеља/ старатеља, као и цјелокупне јавности са основним етичким начелима и стандардима који се морају примјењивати у истраживачким поступцима који укључују дјецу, као и стварање етичког оквира за ширење и продубљивање општег научног и стручног знања о дјеци, њиховим физичким, психолошким и социјалним аспектима, а све због промоције општег добра за дијете, његову породицу и заједницу уопште.

ПРАВНИ ОСНОВ

Уставом Босне и Херцеговине, у оквиру члана ИИ) Људска права и основне слободе, утврђена је обавеза директне примјене међународних стандарда на простору Босне и Херцеговине.

У истом члану, у тачци 3.ф.), посебно је истакнуто поштовање права на приватни породични живот, дом и преписку.

На основу наведеног, било која активност која укључује дијете и његову породицу мора укључивати утврђене међународне и домаће стандарде у погледу заштите људских права и основних слобода.

Правни основ за доношење овог Кодекса садржи:

Конвенција о правима дјетета:

- **члан 3. У најбољем интересу дјетета:** “Код доношења политичких, правних и друштвених одлука најприје се у обзир морају узети интереси дјетета”;
- **члан 8. Заштита идентитета:**” Држава се обавезала да ће штитити службени идентитет сваког дјетета и уколико то буде потребно поново га успоставити. Ово се, прије свега, односи на име, националност и породичну припадност”;
- **члан 17. Приступ одговарајућим информацијама:** ”Држава мора гарантовати да дијете има приступ информацијама и другим саопштењима из многоструких извора и потицати масовне медије да нуде информације

које су социјално и културно корисне за дијете. Осим тога држава штити дијете од штетних информација и саопштења”;

- **члан 19. Заштита од злоупотребе и злостављања:** ” Држава штити дијете од сваке форме злостављања од стране родитеља или других особа које имају право на бригу, те разрађује одговарајуће социјалне програме да би спријечила злоупотребу и помогла онима којима је помоћ потребна”.

Европска конвенција о основним људским правима:

- **члан 8. Право на поштовање приватног и породичног живота:**
  1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке.
  2. Јавне власти неће се мијешати у вршење овог права, осим ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбједности, јавне безбједности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала,

заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.

Етички кодекс узима у обзир и различите законске прописе у Босни и Херцеговини чије се норме тичу и правног субјективитета дјецe као узорка над којим се истражује. Овдје се првенствено мисли на законе којима се уређује питање заштите и прикупљања података, као и питање приступа информацијама:

- Закони о слободи приступа информацијама²
- Закон о заштити личних података БиХ («Службени гласник БиХ», бр.32/01)
- Закон о заштити повјерљивих података БиХ («Службени гласник БиХ», бр.54/05)
- Закони о статистици³

У погледу потребе укључивања података из одређених области које се односе на дјецу и дјечија права потребно је узети у обзир и законе који регулишу питања заштите дјецe (социјална,

---

2 Закон о слободи приступа информацијама БиХ («Службени гласник БиХ», бр. 28/00); Закон о слободи приступа информација ФБиХ («Службене новине ФБиХ», бр. 32/01)

3 Закон о статистици БиХ («Службени гласник БиХ», бр.57/02); Закон о статистици ФБиХ («Службене новине ФБиХ», бр. 63/03); Закон о статистици РС («Службени гласник РС», бр. 85/03)

здравствена, образовања и друге). У оквиру овог документа поменути су само најважнији закони, јер листа обавезно укључује законе донесене на нивоу БиХ, ентитета, кантона као и подзаконске и општинске акте који се односе на дјецу:

- Породични закони⁴
- Оквирни закон о основном и средњем образовању БиХ («Службени гласник БиХ, бр.18/03»⁵
- Закон о заштити особа са душевним сметњама, («Службене новине ФБиХ», бр. 37/01 и 40/02) и Закон о заштити лица са менталним поремећајима РС («Службени гласник РС», бр.46/04)
- Закон о заштити од насиља у породици ФБиХ («Службене новине ФБиХ», бр.22/05)
- Закони о социјалној заштити⁶

---

4 Породични закон ФБиХ («Службене новине ФБиХ»,бр. 35/05); Породични закон РС («Службени гласник РС», бр.54/02)

5 Закон о основној школи и Закон о средњој школи РС («Службени гласник РС», бр.38/04); Закон о образовању у основним и средњим школама Брчко Дистрикт («Службени гласник Брчко Дистрикта», бр. 9/01,28/03 и 29/04); У Федерацији БиХ закони о образовању донесени су на кантоналном нивоу.

6 Закон о основама социјалне заштите, заштите цивилних жртава рата и заштите породица са дјецом ФБиХ («Службене новине ФБиХ», бр. 36/99 и .54/04); Закон о социјалној заштити РС («Службени гласник РС», бр.5/93, 15/96 и 110/03); Закон о социјалној заштити Брчко Дистрикта («Службени гласник БД», бр. 1/03,4/00 и 4/04)

- Закони о дјечијој заштити⁷
- Закони о лијековима⁸

ОСНОВНА ПИТАЊА КОЈА УРЕЂУЈЕ КОДЕКС

Питања која уређује Кодекс тичу се статуса самог дјетета као учесника у истраживачком процесу хуманистичких, друштвених, образовних, медицинских и осталих врста истраживања.

---

7 УН Конвенција о правима дјетета- прихваћена сукцесијом 1993год.; Алтернативни протокол уз конвенцију о правима дјетета о продаји дјете, дјечијој проституцији и порнографији - ратификована 2000год.; Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (CEDAW) (1980)- прихваћена сук. 1993.год.; Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима; -прихваћена сук. 1993.год.; Међународни пакт о грађанским и политичким правима;- прихваћена сук. 1993год.;; Протокол о сузбијању трговине људима а нарочито женама и дјецом; - ратификована 2000.год.; Европска конвенција за заштиту људских права и темељних слобода; - ратификована 2002. год.; - Хелсиника декларација Свјетског удружења љекара; Хашка конвенције 28 о цивилним аспектима међународне отмице дјетета (1980); Конвенције међународне организације рада (ИЛО) о забрани и тренутној акцији на елиминацији најтежих облика рада дјете бр.ц182(1999)

8 Закон о статистици БиХ («Службени гласник БиХ», бр.57/02); Закон о статистици ФБиХ («Службене новине ФБиХ»,бр. 63/03); Закон о статистици РС («Службени гласник РС»,бр. 85/03)

Кодексом се првенствено:

- 1) Превенирају узорци и ситуације у којима може постати упитан и сам интегритет дјетета;
- 2) Уређују права и обавезе, те одговорности истраживача и његових/них сарадника/ица;
- 3) Уређују питања поштовања договорених етичких вриједности, принципа и стандарда,
- 4) Уређује статус дјетета као интегралне личности кроз:
  - a. право дјетета на одлучивање (пристанак на истраживање, мишљење о истраживању, као и само одустајање од истраживања),
  - b. чување идентитета дјетета, његове породице и групе којој припада
  - c. омогућавање увида у резултате истраживања,
  - d. поштујући доб и зрелости дјетета као релевантне особе за учешће у истраживању,
- 5) Уважавајући поједина права дјетета, уређује статус родитеља / старатеља кроз:

- a. правовремену информисаност о самом истраживању и резултатима,
  - b. пристанак да дијете учествује или да се истражује о дјетету,
  - c. омогућавање увида у резултате истраживања
- 6) Уређује статус истраживача кроз:
- a. прецизирање његових /них права и обавеза,
  - b. омогућавање и другим лицима увид у резултате истраживања уз обавезну заштиту података о личности дјетета.

УПОТРЕБНА ВРИЈЕДНОСТ КОДЕКСА

- (1) Етички кодекс се примјењује на све врсте истраживања у којима су активни учесници дјеца, или која се односе на дјецу.
- (2) Кодекс би требало да буде консултован од стране свих струковних кодекса која се, са разних аспеката, баве дјецом у својим истраживањима.
- (3) Одредбе овог Кодекса би требало да послуже као побуда за проширење поменутих струковних кодекса са захтјевима из овог Етичког кодекса.

- (4) У складу са Конвенцијом о правима дјетета, овај Етички кодекс се односи на дјецу млађу од 18 година.

ЕТИЧКИ СТАНДАРДИ:

І ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

- (1) Основни циљ истраживачких поступака са дјецом представља продубљивање опште, стручне и научне спознаје о физичким, психолошким и социјалним аспектима функционисања дјеце.
- (2) Поменути циљ првенствено је усмјерен на промоцију општег добра дјетета, породице и друштвене заједнице уопште.
- (3) Етичким кодексом апострофирају се кључни стандарди истраживачких поступака који су у вези са дјецом и који изискују перманентно провјеравање и специјализацију у оквиру појединих професија, а у циљу примјене етичких стандарда у научним или стручним истраживањима овог типа.

II ПРИНЦИПИ/ НАЧЕЛА ИСТРАЖИВАЊА

Као императив остварења етичких идеала кроз истраживања одједи потребно је диференцирати и испоштовати слиједеће принципе:

(1) Принцип поштовања људских права, слобода и достојанства лица

Истраживачи, ангажовани у истраживању о дједи, морају да уважавају достојанство и људску вриједност свих учесника/ца у истраживању.

При томе, нарочиту пажњу неопходно је посветити:

- превенцији било којег вида манипулације дјецом, тачније афирмацији понашања која упућују на заштиту њиховог права на аутономност у одлукама које се односе на истраживачка питања,
- поштовању културалних и индивидуалних различитости међу актерима истраживања (добну, полну, расну, националну, вјерску и социо-економску

разлику, као и поједине менталне недостатке, сексуалне оријентације и полни идентитет испитаника.)

- елиминацији свих облика предрасуда или стереотипа унутар проведених истраживања.
- праву на заштиту идентитета

(2) Принцип заштите добробити учесника у истраживању

Ангажовани истраживачи морају бити свјесни одговорности коју имају у вези са дјецом - учесницима у истраживању и њиховим породицама, при чему би требало да воде рачуна да се на било који начин, физички или психички, не угрозе.

У свом наступању истраживач перманентно мора настојати да заштити права свих оних с којима контактира.

Извјесне етичке дилеме, или проблеме, у самој припреми или у току истраживања, истраживач мора настојати да ријеши на одговарајући начин, осигуравши у највишој мјери све учеснике у истраживању.

У свом планирању истраживач би требало да предвиди и све евентуалне негативне реакције учесника у истраживачком поступку.

(3) Принцип одговорности у случајевима „ моралних дилема“

Основна интенција сваког истраживача у наступу према испитаницима мора стремити грађењу повјерења и узајамног прихватања различитих улога у истраживању.

Сваки истраживач треба да је свјестан:

- научне и стручне одговорности према судионицима/цама у истраживању,
- одговорности према својој струковној и научној асоцијацији,
- одговорности према друштву којем жели помоћи својим истраживањем
- своје професионалне улоге и корекције властитог понашања у смјеру позитивног рјешавања етичких дилема у погледу истраживачких процеса и самих резултата истраживања,
- неминовност сарадње и савјетовања са осталим стручњацима и сродним институцијама,

- дужности савјетовања и упућивања осталих колега/ица на етичке стандарде у погледу поступања и положаја учесника у истраживањима (када су дио истраживања дјеца као циљне групе).

(4) Принцип заштите интегритета резултата истраживања и истраживача

Професионална ангажованост у истраживању о дјечи, изискује поштовање одређених стандарда који су афирмативни у смислу промоције објективности, тачности и истинитости у истраживачком процесу.

Истраживачи би, због промоције научне дисциплине с чијег аспекта се третира истраживање, требало да настоје да:

- избјегавају метедолошке поступке сумњивог квалитета,
- избјегавају непримјерене поступке анализе и синтезе података,
- избјегавају непрофесионалне и научно неутемељене начине интерпретације („здраворазумски приступ“),
- буду објективни у свом раду током читавог истраживачког процеса,

- остају јасни у својим намјерама,
- буду транспарентни и отворени у својим интерпретацијама,
- остају досљедни у одржању обећања испитаницима,
- избјегавају непримјерене и нејасне односе са учесницима у истраживању,
- избјегавају ситуације у којима се унапријед откривају резултати истраживања.

III ПРЕТПОСТАВКЕ ЗА ПРОВОЂЕЊЕ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање треба да се заснива на утврђеним научним и професионалним стандардима научне дисциплине с чијег аспекта се истражује одређени феномен.

Истраживач мора од надлежних тијела прибавити дозволу за провођење истраживања прије него што и започне исто, односно истраживање не смије почети без претходне сагласности надлежног етичког тијела.

Истраживања с дјецом, као учесницима у истраживању, проводе се само у случајевима

када се до планираних спознаја не може доћи на други начин.

Истраживачки поступци, као и цјелокупан методолошки инструментариј, треба да су прилагођени узрасту дјетета.

Амбијент и цјелокупне околности у којима се одвија истраживање треба да обезбиједи физичку, емоционалну и уопште психолошку сигурност дјеце.

Истраживач мора предузети све разумне мјере како би избјегао евентуалне проблеме душевног или физичког угрожавања испитаника дјетета или његових најближих.

Уколико у току истраживања истраживач примијети било какве здравствене, или проблеме психичког функционисања дјетета, обавезан је да о томе упозна одговарајућег стручњака, а затим родитеља/стараоца дјетета, како би се таквом дјетету благовремено обезбиједила неопходна помоћ.

У случајевима када је то немогуће обезбиједити, поменуто „угрожавање“ се своди на најмини-

малнију мјеру, и то само у случајевима када је очекивана корист већа од евентуалне опасности која би могла да наступи. Ову етичку дилему рјешава надлежно „ етичко тијело“.

У мултидисциплинарним истраживањима, етичко тијело процјењује компетентност свих истраживача који намјеравају да учествују у истраживању.

Основна претпоставка за истраживања с дјецом је познавање њихових психолошких и физичких развојних процеса.

Прије почетка истраживања, у подручјима ванпсихолошких дисциплина, истраживач је дужан да консултује експерте из научних области које се баве питањима емоционалног, когнитивног и социјалног аспекта човјека.

IV ПРЕЛИМИНАРНА ПИТАЊА ИСТРАЖИВАЧУ ПРИЈЕ ПОЧЕТКА ИСТРАЖИВАЊА

Да ли сте добили писану сагласност учесника на пажљиво припремљеном образцу са знаком права и обавеза свих учесника/ица у истраживању?

Да ли сте свим учесницима/ицама појаснили сврху истраживања?

Да ли сте учеснике/ице информисали о могућим штетним посљедицама истраживања?

Колико је заиста неопходно учешће дјецe у том истраживању?

Може ли се до тражених резултата доћи кроз истраживање са узорком одраслих особа?

Да ли планирани методолошки инструментариј задовољава потребе истраживања и да ли је прилагођен дјеци?

Да ли ће учесници осјећати било какву врсту нелагоде у вези са питањима које планирате да поставите?

Да ли је вама разумљиво оно на што тражите одговор?

Да ли сте информисали све учеснике/ице да се у сваком тренутку могу повући из истраживања без икаквих негативних посљедица по њих или њихове ближње?

Да ли је било којим дијелом истраживања, ипак, могуће да се изиграју испитаници?

Шта ћете предузети у случајевима када примијетите стид или стрес код дјетета испитаника?

Да ли ће учесници/це добити све информације на крају истраживања, како би се психолошки растеретили?

Да ли ваше истраживање може изазвати негативан став дјече или родитеља/старатеља, јавности и слично?

Да ли сте исти поступак истраживања испробали на себи?

V ПРИСТАНАК НА УЧЕШЋЕ У ИСТРАЖИВАЊУ

За потпуно провођење истраживања, неопходно је прибавити пристанак дјетета, односно родитеља/ старатеља.

Пристанак у писменој форми је обавезан када укључује идентификацију испитаника.

За дијете старости до 14 година, писмени пристанак даје искључиво родител/старатељ, док дијете старије од 14 година само даје писмени или усмени пристанак на истраживање у складу са напријед наведеним правилима, а изузетак су дјеца са посебним потребама.

Дјетету старијем од седам година и млађем од 14 година, мора бити детаљно објашњена сврха и начин провођења истраживања прилагодивши се његовој зрелости, а вокабулар његовом узрасту.

Дијете, односно његов родитељ/старатељ, даје свој пристанак тек након што добије информације о: самој сврси истраживања, користи од тог истраживања, могућим ризицима, врсти и трајању истраживања, повјерљивости података из истраживања као и заштити идентитета свих учесника, посљедицама које истраживање може да изазове, те о добровољном пристајању и одустајању у/од истраживању(а).

Особе које дају пристанак заучешће у истраживању могу га у свако доба, без штетних посљедица по њих, као и без посебног образложења, повући и одустати од даљег истраживања.

VI ТАЈНОСТ ПОДАТАКА

Истраживачи су дужни предузети све у циљу заштите тајности података о дјечи која су учествовала у истраживању.

Тајност података се односи на чињенице које упућују на идентитет дјетета.

Идентитет учесника у истраживању није допуштено откривати ни у неформалном разговору, нити у службеним извјештајима о пројекту било пред стручним, заинтересованим или незаинтересованим особама, осим у случају писменог пристанка учесника.

Ако природа истраживања подразумијева неопходност „одаје индетитета“ и трећим особама, учесник („дијете или његов родитељ/старатељ“) мора бити обавијештен о тој могућности у тренутку када дају пристанак на учешће у истраживању.

Прихватајући претходно наведено, прикривање самих резултата судионицима истраживања није допуштено, осим када истраживач унапријед упозори испитиване да се поједини подаци о

истраживању не могу објавити прије завршетка цјелокупног истраживачког поступка.

Поменуто прикривање података у току испитивања прихватљиво је само у случајевима када:

- се истраживање не може другачије остварити и када је од изузетне важности за заједницу, што оцјењује етичко тијело,
- је припремљен адекватан план накнадног информисања испитаника ради објављивања резултата истраживања.

Ако се у току самог истраживања оцијени да је прикривање података из резултата истраживања постало нужност из оправданих разлога, подаци се могу прикрити уз обавезу информисања учесника о разлозима прикривања непосредно након завршетка истраживања.

VII ПОСТУПЦИ ТОКОМ, И НАКОН ИСТРАЖИВАЊА

Примјена било које инструмента у истраживању подразумијева претходно детаљно објашњење његове намјене и сврхе и, наравно, након тога и престанак испитаника.

Истраживач је дужан да извијести учеснике у истраживању о општим резултатима истраживања, примјерено добу и зрелости учесника, у свим случајевима, осим у оним гдје је Кодекс другачије одредио.

Истраживач је дужан у току истраживања разјаснити све неспоразуме са ученицима истраживања.

Информисање о резултатима истраживања врши се у складу са научним начелима, пажљиво узимајући у обзир потребу објективне, добронамјерне и ваљане процјене резултата истраживања.

ПРЕЛАЗНЕ И ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Одредбе овог Кодекса су обавезујуће за сва физичка и правна лица у случајевима када проводе било какву врсту истраживања чији су учесници дјеца.

Евентуална штета, настала у истраживању као резултат непоштовања овог Кодекса, имплицира примјену општих прописа о одговорности за штету.

Свако сазнање да се кроз истраживање прекршио овај Кодекс и тако нанијела штета дјетету, имплицира дужност пријављивања истраживача надлежним тијелима.

У случају сукоба одредаба струковних кодекса са одредбама овог Кодекса које говоре о истраживању с дјецом и о дјеци, примјењују се искључиво одредбе овог Кодекса, осим постојања одредаба других (струковних) кодекса који су у датом случају повољнији за дијете.

За контролу примјене одредаба овог Кодекса формира се Етички тим којег чине независни експерти из ове области. Етички тим ће формирати Савјет министара БиХ, 60 дана након усвајања Етичког кодекса, а у складу са критеријима које ће припремити Вијеће за дјецу БиХ.

Материјали и подаци, кориштени у једном истраживању, не могу бити кориштени у неком другом истраживању без писменог пристанка дјетата или његових родитеља/старатеља.

Овај бх Кодекс је само полазна основа која ће помоћи бољој заштити права дјетета, која су до сада често била угрожавана кроз разна

истраживања о дјечи и са дјецом. Пракса ће показати када и да ли постоји потреба за дорадом и допуњавањем овог кодекса .

ETIČKI KODEKS ISTRAŽIVANJA O DJECI

UVOD

Utvrdjivanje Etičkog kodeksa istraživanja o djeci (u daljnjem tekstu: Kodeks), nameće se kao odgovor na sve nazočnija znanstvena, medijska, športska, sudska i stručna istraživanja, koja u žižu svojih interesiranja stavljaju dijete.

Potreba stalnog istraživanja novog s jedne, kao i imperativ za zaštitom djeteta od bilo koje vrste zlouporabe s druge strane, razlozi su zbog kojih je neophodno razviti dužnosne etičke standarde istraživanja u svezi sa djecom uopće.

Već dulje vrijeme u Bosni i Hercegovini naglašena je neodložna potreba određenja minimalnog zajedničkoga sustava vrijednosti koji bi unaprijedio način istraživanja, kako bi se provodio na sustavni i metodološki prihvatljiv način, etički opravdan i koji je u najboljem interesu djeteta kao sudionika u istraživanju.

Ovako koncipiran kodeks etičkih načela i normi predstavljat će obligatorni dokument za sve

pojedince i institucije, neposredno uključene u istraživanja koja su na bilo koji način tiču djece, a polazit će od temeljnog načela „najboljeg interesa djeteta”, njegove dobrobiti, odnosno onoga najboljega za dijete, njegovu obitelj, a samim time i cjelokupnu društvenu zajednicu.

Uspostavljanjem standarda u okviru ovoga Kodeksa praktički se omogućava ispunjenje obveza Bosne i Hercegovine, utemeljenih na međunarodnim standardima za zaštitu djece utvrđenih, prije svega, UN Konvencijom o pravima djeteta (1989), ali i drugim UN i europskim konvencijama i protokolima koje je ratificirala Bosna i Hercegovina, a koje su u svezi sa zaštitom i pravima djece.¹

Kodeks, pored pravnoga, ima i edukativni karakter, jer upoznaje aktivne i potencijalne istraživače

---

1 UN Konvencija o pravima djeteta- prihvaćena sukcesijom 1993god.; Alternativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji - ratificirana 2000god.; Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (1980)- prihvaćena suk. 1993. god.; Međunarodni pakt o ekonomskim , socijalnim i kulturnim pravima;-prihvaćena suk. 1993.god.; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima;- prihvaćena suk. 1993god.;; Protokol o suzbijanju trgovine ljudima, a naročito ženama i djecom; - ratificirana 2000.god.; Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda; - ratificirana 2002.god.; - Helsinška deklaracija Svjetskog udruženja liječnika; Haška konvencija 28 o civilnim aspektima međunarodne otmice djeteta (1980); Konvencije međunarodne organizacije rada (ILO) o zabrani i trenutačnoj akciji na eliminiranju najtežih oblika rada djece br;c182(1999)

(studente) i javnost sa etičkim standardima koji vrijede u ovoj istraživačkoj oblasti.

Cilj jednoga ovakvoga Kodeksa je upoznati istraživače, djecu, roditelje/ staratelje, kao i ukupnu javnost sa osnovnim etičkim načelima i standardima koji se moraju primjenjivati u istraživačkim postupcima koji uključuju djecu, kao i stvaranje etičkoga okvira za širenje i produbljivanje općeg znanstvenoga i stručnoga znanja o djeci, njihovim tjelesnim, psihološkim i socijalnim aspektima, a sve radi promoviranja općeg dobra djeteta, njegove obitelji i zajednice uopće.

PRAVNI TEMELJ

Ustavom Bosne i Hercegovine, u okviru članka II) Ljudska prava i osnovne slobode, utvrđena je obveza direktne primjene međunarodnih standarda na prostoru Bosne i Hercegovine.

U istome članku, u stavku 3.f.), posebno je istaknuto poštivanje prava na privatni obiteljski život, dom i prepisku.

Na osnovu navedenoga, bilo koja aktivnost koja uključuje dijete i njegovu obitelj mora uključivati

utvrđene međunarodne i domaće standarde u pogledu zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Pravni temelj za donošenje ovoga Kodeksa sadrži :

Konvencija o pravima djeteta:

- **članak 3. U najboljem interesu djeteta:** “Kod donošenja političkih, pravnih i društvenih odluka najprije se u obzir moraju uzeti interesi djeteta”;
- **članak 8. Zaštita identiteta:**” Država se obvezala da će štiti službeni identitet svakog djeteta i ukoliko to bude potrebno ponovno ga uspostaviti. Ovo se, prije svega. odnosi na ime, nacionalnost i obiteljsku pripadnost”;
- **članak 17. Pristup odgovarajućim informacijama:**”Država mora garantirati da dijete ima pristup informacijama i drugim priopćenjima iz mnogostrukih izvora i poticati masovne medije da nude informacije koje su socijalno i kulturno korisne za dijete. Osim toga, država štiti dijete od štetnih informacija i priopćenja”;
- **članak 19. Zaštita od zlorabe i**

zlostavljanja: ” Država štiti dijete od svake forme zlostavljanja od strane roditelja ili drugih osoba koja imaju pravo na skrb, te razrađuje odgovarajuće socijalne programe da bi spriječila zlouporabu i pomogla onima kojima je pomoć potrebna”.

Europska konvencija o osnovnim ljudskim pravima:

- **članak 8. Pravo na poštivanje privatnoga i obiteljskoga života:**
  1. Svatko ima pravo na poštivanje svojega privatnog i obiteljskog života, doma i prepiske.
  2. Javne vlasti neće se miješati u vršidbu ovoga prava, osim ako to nije sukladno zakonu i nužno u demokratskome društvu poradi nacionalne i javne sigurnosti, ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Etički kodeks uzima u obzir i različite zakonske propise u Bosni i Hercegovini čije norme se tiču i pravnoga subjektiviteta djece kao uzorka nad kojim se istražuje. Ovdje se prvenstveno misli na zakone

kojima se uređuje pitanje zaštite i prikupljanja podataka, kao i pitanje pristupa informacijama:

- Zakoni o slobodi pristupa informacijama²
- Zakon o zaštiti osobnih podataka BiH («Službeni glasnik BiH», br.32/01)
- Zakon o zaštiti povjerljivih podataka BiH («Službeni glasnik BiH», br.54/05)
- Zakoni o statistici³

U pogledu potrebe uključivanja podataka iz određenih oblasti koje se odnose na djecu i dječja prava potrebno je uzeti u obzir i zakone koji reguliraju pitanja zaštite djece (socijalna, zdravstvena, obrazovna i dr.). U okviru ovoga dokumenta spomenuti su samo najvažniji zakoni, jer lista obvezatno uključuje zakone donesene na razini BiH, entiteta, županija, kao i podzakonske i općinske akte koji se tiču djece:

- Obiteljski zakoni⁴
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju BiH («Službeni glasnik BiH», br.18/03)⁵

---

2 Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH («Službeni glasnik BiH», br. 28/00); Zakon o slobodi pristupa informacija FBiH («Službene novine FBiH», br. 32/01); Zakon o slobodi pristupa informacijama RS («Službeni glasnik RS», br. 20/01)

3 Zakon o statistici BiH («Službeni glasnik BiH», br.57/02); Zakon o statistici FBiH («Službene novine FBiH», br. 63/03); Zakon o statistici RS («Službeni glasnik RS», br. 85/03)

4 Obiteljski zakon FBiH («Službene novine FBiH», br. 35/05); Porodični zakon RS («Službeni glasnik RS», br.54/02)

5 Zakon o osnovnoj školi i Zakon o srednjoj školi RS («Službeni glasnik

- Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama, («Službene novine FBiH», br. 37/01 i 40/02) i Zakon o zaštiti osoba sa mentalnim poremećajima RS («Službeni glasnik RS», br.46/04)
- Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji FBiH («Službene novine FBiH», br.22/05)
- Zakoni o socijalnoj zaštiti⁶
- Zakoni o dječjoj zaštiti⁷
- Zakoni o lijekovima⁸

OSNOVNA PITANJA KOJA UREĐUJE KODEKS

Pitanja koja uređuje Kodeks tiču se statusa samog djeteta kao sudionika u istraživačkom procesu humanističkih, društvenih, obrazovnih, medicinskih i ostalih vrsta istraživanja.

RS», br.38/04); Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko Distrikt («Službeni glasnik Brčko Distrikta», br. 9/01,28/03 i 29/04)

U Federaciji BiH, zakoni o obrazovanju doneseni su na županijskoj razini. 6 Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH («Službene novine FBiH», br. 36/99 i .54/04)

Zakon o socijalnoj zaštiti RS («Službeni glasnik RS», br.5/93, 15/96 i 110/03); Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta («Službeni glsnik BD», br: 1/03,4/00 i 4/04)

7 Zakon o dječjoj zaštiti RS («Službeni glasnik RS», br.4/02)

Zakon o dječjoj zaštiti Brčko Distrikta («Službeni glasnik BD», br. 1/03,4/04 i 21/05)

8 Zakon o lijekovima FBiH («Službene novine FBiH», br.51/01)

Zakon o lijekovima RS («Službeni glasnik RS», br.19/01)

Kodeksom se prvenstveno:

- (1) Preveniraju uzorci i situacije u kojima može postati upitan integritet samoga djeteta;
- (2) Uređuju prava i obveze, te odgovornosti istraživača i njegovih/nih suradnika/ica;
- (3) Uređuju pitanja poštivanja dogovorenih etičkih vrijednosti, načela i standarda,
- (4) Uređuje status djeteta kao integralne ličnosti kroz:
  - pravo djeteta na odlučivanje (pristanak na istraživanje, mišljenje o istraživanju, kao i samo odustajanje od istraživanja),
  - čuvanje identiteta djeteta, njegove obitelji i grupe kojoj pripada
  - omogućavanje uvida u rezultate istraživanja,
  - poštujući dob i zrelost djeteta kao relevantne osobe za sudjelovanje u istraživanju,
- (5) Uvažavajući pojedina prava djeteta, uređuje status roditelja / staratelja kroz:
  - pravodobnu informiranost o samom istraživanju i rezultatima,
  - pristanak da dijete sudjeluje ili da se istražuje o djetetu,
  - omogućavanje uvida u rezultate istraživanja

- (6) Uređuje status istraživača:
- precizirajući njegova /na prava i obveze,
  - omogućavajući i drugim osobama uvid u rezultate istraživanja uz obvezu zaštite podataka o личности djeteta.

UPOTREBNA VRIJEDNOST KODEKSA

- (1) Etički kodeks se primjenjuje na sve vrste istraživanja u kojima su aktivni sudionici djeca, ili koja se odnose na djecu.
- (2) Kodeks treba biti konsultiran od strane svih strukovnih kodeksa kojase, saraznih aspekata, bave djecom u svojim istraživanjima.
- (3) Odredbe ovog Kodeksa trebaju poslužiti kao pobuda za proširenje pomenutih strukovnih kodeksa sa zahtjevima iz ovog Etičkog kodeksa.
- (4) U skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, ovaj Etički kodeks se odnosi na djecu mlađu od 18 godina.

ETIČKI STANDARDI:

I CILJ ISTRAŽIVANJA

- (1) Osnovni cilj istraživačkih postupaka sa djecom predstavlja produbljivanje opće, stručne i znanstvene spoznaje o tjelesnim, psihološkim i socijalnim aspektima funkcioniranja djece.
- (2) Pomenuti cilj prvenstveno je usmjeren na promociju općeg dobra djeteta, obitelji i društvene zajednice uopće.
- (3) Etičkim kodeksom apostrofiraju se ključni standardi istraživačkih postupaka koji su u svezi sa djecom i koji iziskuju permanentno provjeravanje i specijaliziranje u okviru pojedinih profesija, a poradi primjene etičkih standarda u znanstvenim ili stručnim istraživanjima ovog tipa.

II PRINCIPI/ NAČELA ISTRAŽIVANJA

Kao imperativ ostvarenja etičkih ideala kroz istraživanja o djeci potrebno je diferencirati i ispoštovati slijedeća načela:

(1) Načelo poštivanja ljudskih prava, sloboda i dostojanstva lica

Istraživači, angažirani u istraživanju o djeci, moraju uvažavati dostojanstvo i ljudsku vrijednost svih sudionika/ca u istraživanju.

Pri tome, osobitu pažnju neophodno je posvetiti:

- preveniranju bilo kojeg vida manipuliranja djecom, tačnije afirmaciji ponašanja koja upućuju na zaštitu njihovog prava na autonomnost u odlukama koje se odnose na istraživačka pitanja,
- poštivanju kulturalnih i individualnih različitosti među akterima istraživanja (dobnu, spolnu, rasnu, nacionalnu, vjersku i socio-ekonomsku razliku, kao i pojedine mentalne nedostatke, seksualne orijentacije i spolni identitet ispitanika/ica.)
- eliminiranju svih oblika predrasuda ili stereotipa unutar sprovedenih istraživanja.
- pravu na zaštitu identiteta

(2) Načelo zaštite dobrobiti sudionika u istraživanju

Angažirani istraživači moraju biti svjesni odgovornosti koju imaju u svezi sa djecom – sudionicima/icama u istraživanju i njihovim obiteljima, pri čemu treba voditi računa da se na bilo koji način, fizički ili psihički, ne ugroze.

U svojem nastupanju istraživač permanentno mora nastojati da zaštiti prava svih onih s kojima kontaktira.

Izvjесne etičke dileme, ili probleme, u samoj pripremi ili u toku istraživanja, istraživač mora nastojati riješiti na odgovarajući način, osiguravši u najvišoj mjeri sve sudionike/ice u istraživanju.

U svome planiranju istraživač treba predvidjeti i sve eventualne negativne reakcije sudionika/ica u istraživačkome postupku.

(3) Načelo odgovornosti u slučajevima „moralnih dilema“

Osnovna intencija svakog istraživača u nastupu prema ispitanicima mora stremiti građenju povjerenja i uzajamnoga prihvatanja različitih uloga u istraživanju.

Svaki istraživač treba biti svjestan:

- znanstvene i stručne odgovornosti prema sudionicima/cama u istraživanju,
- odgovornosti prema svojoj strukovnoj i znanstvenoj asocijaciji,
- odgovornosti prema društvu kojemu želi pomoći svojim istraživanjem
- svoje profesionalne uloge i korekcije vlastitog ponašanja na pozitivnom rješavanju etičkih dilema u pogledu istraživačkih procesa i samih rezultata istraživanja,
- neminovnost suradnje i savjetovanja sa ostalim stručnjacima/kinjama i srodnim institucijama,
- dužnosti savjetovanja i upućivanja ostalih kolega/ica na etičke standarde u pogledu postupanja i položaja učesnika u istraživanjima (kada su dio istraživanja djeca kao ciljne grupe).

(4) Načelo zaštite integriteta rezultata istraživanja i istraživača

Profesionalna angažiranost u istraživanju o djeci, iziskuje poštivanje određenih standarda koji su afirmativni i koji promoviraju objektivnost, točnost i istinitost u istraživačkom procesu.

Istraživači bi, radi promocije znanstvene discipline s čijega aspekta se tretira istraživanje, trebali nastojati:

- izbjegavati metodološke postupke sumnjive kvalitete,
- izbjegavati neprimjerene postupke analize i sinteze podataka,
- izbjegavati neprofesionalne i znanstveno neutemeljene načine interpretiranja („zdravorazumski pristup“),
- biti objektivni u svojem radu tijekom čitavoga istraživačkoga procesa,
- ostati jasni u svojim nakanama,
- biti transparentni i otvoreni u svojim interpretacijama,
- ostati dosljedni u održanju obećanja ispitanicima/cama,
- izbjegavati neprimjerene i nejasne odnose sa sudionicima/cama u istraživanju,
- izbjegavati situacije u kojima se unaprijed otkrivaju rezultati istraživanja.

III PRETPOSTAVKE ZA SPROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje treba zasnivati na utvrđenim znanstvenim i profesionalnim standardima

znanstvene discipline sa čijega aspekta se istražuje određeni fenomen.

Istraživač mora od nadležnih tijela pribaviti dozvolu za sprovođenje istraživanja prije nego isto i započne, odnosno istraživanje ne smije početi bez prethodne suglasnosti nadležnoga etičkoga tijela.

Istraživanja s djecom, kao sudionicima u istraživanju, sprovode se samo u slučajevima kada se do planiranih spoznaja ne može doći na drugi način.

Istraživački postupci, kao i cjelokupan metodološki instrumentarij, treba prilagoditi uzrastu djeteta.

Ambijent i cjelokupne okolnosti u kojima se odvija istraživanje treba osigurati tjelesnu, emocionalnu i uopće psihološku sigurnost djece.

Istraživač mora poduzeti sve razumne mjere kako bi izbjegao eventualne probleme duševnoga ili tjelesnoga ugrožavanja ispitanika djeteta ili njegovih najbližih.

Ukoliko u tijeku istraživanja istraživač primijeti bilo kakve zdravstvene, ili probleme psihičkog

funkcioniranja djeteta, obvezan je o tome upoznati odgovarajućeg stručnjaka, a nakon toga roditelja/staratelja djeteta, kako bi se takvom djetetu pravovremeno obezbijedila neophodna pomoć.

U slučajevima kada je to nemoguće osigurati, pomenuto „ugrožavanje“ sesvodinanajminimalniju mjeru, i to samo u slučajevima kada je očekivana korist veća od eventualne opasnosti koja bi mogla nastupiti. Ovu etičku dilemu rješava nadležno etičko tijelo.

U multidisciplinarnim istraživanjima, etičko tijelo procjenjuje kompetentnost svih istraživača koji namjeravaju sudjelovati u istraživanju.

Osnovna pretpostavka za istraživanja s djecom je poznavanje njihovih psiholoških i tjelesnih razvojnih procesa.

Prije početka istraživanja, u područjima izvanpsiholoških disciplina, istraživač je dužan konzultirati eksperte iz znanstvenih oblasti koji/e se bave pitanjima emocionalnoga, kognitivnoga i socijalnoga aspekta čovjeka.

IV PRELIMINARNA PITANJA ISTRAŽIVAČU PRIJE POČETKA ISTRAŽIVANJA

Jeste li dobili pisanu suglasnost sudionika na brižljivo pripremljenom obrascu sa naznakom prava i obveza svih sudionika/ica u istraživanju?

Jeste li svim sudionicima/icama pojasnili svrhu istraživanja?

Jeste li sudionike/ice informirali o mogućim štetnim posljedicama istraživanja?

Koliko je zaista neophodno sudjelovanje djece u tomu istraživanju?

Može li se do traženih rezultata doći kroz istraživanje sa uzorkom odraslih osoba?

Zadovoljava li planirani metodološki instrumentarij potrebe istraživanja i je li prilagođen djeci?

Hoće li sudionici osjećati bilo kakvu nelagodu u svezi sa pitanjima koje planirate postaviti?

Je li vama razumljivo ono na što tražite odgovor?

Jeste li informirali sve sudionike/ice da se u svakom trenutku mogu povući iz istraživanja bez ikakvih negativnih posljedica za njih ili njihove bližnje?

Je li bilo kojim dijelom istraživanja, ipak, moguće izigrati ispitanike?

Što ćete poduzeti u slučajevima kada primijetite stid ili stres kod djeteta ispitanika?

Hoće li sudionici/ce dobiti sve informacije na kraju istraživanja, kako bi se psihološki rasteretili?

Može li vaše istraživanje izazvati negativan stav djece ili roditelja/staratelja, javnosti i slično?

Jeste li isti postupak istraživanja isprobali na sebi?

V PRISTANAK NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

Za potpuno sprovođenje istraživanja, neophodno je pribaviti pristanak djeteta, odnosno roditelja/staratelja.

Pristanak u pismenom obliku je obvezatan kada uključuje identificiranje ispitanika/ice.

Za dijete u dobi do 14 godina, pismeni pristanak daje isključivo roditelj/staratelj, dok dijete starije od 14 godina samo daje pismeni ili usmeni pristanak na istraživanje, sukladno naprijed navedenim pravilima, a izuzetak su djeca sa posebnim potrebama.

Djetetu starijem od sedam godina i mlađem od 14 godina, mora biti detaljno objašnjena svrha i način sprovođenja istraživanja sukladno njegovoj zrelosti, a vokabular njegovomu uzrastu.

Dijete, odnosno njegov roditelj/staratelj, daje svoj pristanak tek nakon što dobije informacije: o samoj svrsi istraživanja, koristi od tog istraživanja, mogućim rizicima, vrsti i trajanju istraživanja, povjerljivosti podataka iz istraživanja, kao i zaštiti identiteta svih sudionika, posljedicama koje istraživanje može izazvati, te o dragovoljnom pristajanju i odustajanju u/od istraživanju(a).

Osobe koje daju pristanak za sudjelovanje u istraživanju mogu ga, u svako doba i bez štetnih posljedica za njih i posebnoga obrazloženja, povući i odustati od daljega istraživanja.

VI TAJNOST PODATAKA

Istraživači su dužni poduzeti sve radi zaštite tajnosti podataka o djeci koja su sudjelovala u istraživanju.

Tajnost podataka odnosi se na činjenice koje upućuju na identitet djeteta.

Identitet sudionika u istraživanju nije dopušteno otkrivati niti u neformalnom razgovoru, niti u službenim izvješćima o projektu bilo pred stručnim, zainteresiranim ili nezainteresiranim osobama, osim u slučaju pismenoga pristanka sudionika.

Ako priroda istraživanja podrazumijeva neophodnost „otkrivanja identiteta“ i trećim osobama, sudionik/ica („dijete ili njegov roditelj/staratelj“) mora biti obaviješten/a o toj mogućnosti u trenutku kada daje pristanak na sudjelovanje u istraživanju.

Prihvatajući prethodno navedeno, prikrivanje samih rezultata sudionicima/cama istraživanja nije dopušteno, osim kada istraživač unaprijed upozori ispitanike da se pojedini podaci o istraživanju ne mogu objaviti prije svršetka cjelokupnoga istraživačkoga postupka.

Pomenuto prikrivanje podataka tijekom ispitivanja prihvatljivo je samo u slučajevima kad:

- se istraživanje ne može drugačije ostvariti i kada je od izuzetne važnosti za zajednicu, što ocjenjuje etičko tijelo,
- je pripremljen adekvatan plan naknadnog informiranja ispitanika/ica radi objavljivanja rezultata istraživanja.

Ako se u toku samog istraživanja ocijeni da je prikrivanje podataka iz rezultata istraživanja postalo nužnost iz opravdanih razloga, podaci se mogu prikriti uz obvezu informiranja sudionika/ica o razlozima prikrivanja neposredno nakon svršetka istraživanja.

VII POSTUPCI TIJEKOM, I NAKON ISTRAŽIVANJA

Primjena bilo kojeg instrumenta u istraživanju podrazumijeva prethodno detaljno objašnjenje njegove namjene i svrhe i, naravno, nakon toga i pristanak ispitanika.

Istraživač je dužan izvijestiti sudionike u istraživanju o općim rezultatima istraživanja, primjereno dobu i zrelosti sudionika, u svim

slučajevima, osim u onim gdje je Kodeks drukčije odredio.

Istraživač je dužan tijekom istraživanja razjasniti sve nesporazume sa sudionicima istraživanja.

Informiranje o rezultatima istraživanja vrši se sukladno znanstvenim načelima, pažljivo uzimajući u obzir potrebnost objektivne, dobronamjerne i valjane procjene rezultata istraživanja.

PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Odredbe ovog Kodeksa su obvezujuće za sve fizičke i pravne osobe u slučajevima kada sprovode bilo kakvu vrstu istraživanja čiji su sudionici djeca.

Eventualna šteta, nastala u istraživanju kao rezultat nepoštivanja ovog Kodeksa, implicira primjenu općih propisa o odgovornosti za štetu.

Svako saznanje da se kroz istraživanje prekršio ovaj Kodeks i tako nanijela šteta djetetu, implicira dužnost prijavljivanja istraživača nadležnim tijelima.

U slučaju sukoba odredaba strukovnih kodeksa sa odredbama ovog Kodeksa koje govore o

istraživanju s djecom i o djeci, primjenjuju se isključivo odredbe ovog Kodeksa, osim postojanja odredaba drugih (strukovnih) kodeksa koji su u datom slučaju povoljniji za dijete.

Za kontrolu primjene odredaba ovog Kodeksa formira se Etički tim, kojega čine neovisni eksperti iz ove oblasti. Etički tim formirat će Vijeće ministara BiH, 60 dana nakon usvajanja Etičkoga kodeksa, sukladno kriterijima koje će pripremiti Vijeće za djecu BiH.

Materijali i podaci korišteni u jednome istraživanju, ne mogu biti korišteni u nekome drugom istraživanju bez pismene pristanka djeteta ili njegovih roditelja/staratelja.

Ovaj bh Kodeks samo je polazna osnova koja će pomoći boljoj zaštiti prava djeteta, koja su do sada često bila ugrožavana kroz razna istraživanja o djeci i sa djecom. Praksa će pokazati kada i da li postoji potreba za doradom i dopunjavanjem ovog kodeksa.

CODE OF ETHICAL CONDUCT FOR RESEARCH INVOLVING CHILDREN

INTRODUCTION

Determination of Code of Ethical Conduct for Research involving children (hereinafter referred to as: «Code of Ethical Conduct») is imposed as the answer on more and more immanent scientific, media, sports, judicial and expert researches that put a child as a focus of their interest.

Permanent need for researching into new things on the one hand, as well as an imperative to protect a child from any kind of abuse on the other hand, are the reasons for necessity of developing deontological ethical standards for research involving children.

An urgent need to determine minimal joint system of values has been emphasised in Bosnia and Herzegovina for a long time. This would improve manners of research in order to be carried out in a systematic, methodologically acceptable and ethically valid manner, as well as in the best interest of a child involved in research.

Code of ethical principles and norms conceived in this manner shall represent obligatory document for all individuals and institutions which carry out researches involving children in any possible way while proceeding from the basic principle of «the best interest of a child», child's well-being, that is the best for a child, its family and subsequently for the entire community.

Setting standards in the Code of Ethical Conduct makes possible the fulfilment of obligations of BiH deriving from international standards for child protection: UN Convention on the Rights of the Child (1989), and other UN and European Conventions and Protocols ratified by BiH concerning protection and rights of children¹.

---

1 UN Convention on the Rights of the Child – accepted by succession in 1993; Optional Protocol to Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography – ratified in 2000
Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) (1980) – accepted by succession in 1993; International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights - accepted by succession in 1993; International Covenant on Civil and Political Rights- accepted by succession in 1993; Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime – ratified in 2000; European Convention on Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – ratified in 2002; World Medical Association Declaration of Helsinki; The Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction (1980); ILO Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour C182 (1999)

Apart from legal, Code of Ethical Conduct has educational characteristic, because it introduces active and potential researchers and public to ethical standards for this kind of research.

Main goal of Code of Ethical Conduct is introducing researchers, children, parents/guardians, as well as the public to basic ethical principles and standards, which are to be implemented in researches involving children. Also, the purpose is to make ethical framework for widening and deepening general scientific and expert knowledge about children and physical, psychological and social aspects of their beings.

LEGAL BASIS

The obligation of Bosnia and Herzegovina to directly implement international standards is stipulated by Constitution of Bosnia and Herzegovina, in Article II Human Rights and Fundamental Freedoms.

Based on aforesaid, any activity involving child and his/her family must include set international and national standards in respect of protection of human rights and fundamental freedoms.

Legal basis for making this Code of Ethical Conduct contains:

Convention on the Rights of the Child:

- Article 3 The best interests of the child: “In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration.”
- Article 8 Identity preservation: “States Parties undertake to respect the right of the child to preserve his or her identity, including nationality, name and family relations as recognized by law without unlawful interference. Where a child is illegally deprived of some or all of the elements of his or her identity, States Parties shall provide appropriate assistance and protection, with a view to re-establishing speedily his or her identity.”
- Article 17 Access to information: «States Parties shall ensure that the child has access to information and material from a diversity of national and international sources and encourage the mass media to disseminate information and material of social and cultural benefit to the child.

State Parties shall protect the child from information and material injurious to his or her well-being.”

- Article 19 Protection from all forms of violence: « States Parties shall protect the children from all forms of violence, abuse and neglect from their parents, or anyone else who looks after them and establish social programmes to provide necessary support for the child and for those who have the care of the child, as well as for other forms of prevention.”

The European Convention on Human Rights:

- Article 8 Right to respect private and family life:
  1. Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.
  2. There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for

the protection of the rights and freedoms of others.

Code of Ethical Conduct takes into account different law regulations in BiH too, whose codes relate to legal subjectivity of children as an object of a research. Herewith it relates to laws that regulate the issue of protection and collection of data, as well as data access:

- Law on Free Access to Information²
- Law on Protection of Personal Data BiH
- Law on Protection of Confidential Data BiH
- Law on Statistics³

In view of need for including data from some specific fields related to children and children rights it is necessary to take into account laws regulating protection of children (Social welfare, health care, education etc). Within this document, only the most important laws have been mentioned because the full list of laws must include laws

---

2 Law on Free Access to Information of BiH ("The Official Gazette BiH", no. 28/00); Law on Free Access to Information of FBiH ("The Official Gazette FBiH", no. 32/01); Law on Free Access to Information of RS ("The Official Gazette RS", no. 20/01)

*3 Law on Statistics BiH ("The Official Gazette BiH", no. 57/02)
Law on Statistics F BiH ("The Official Gazette F BiH", no. 63/03)
Law on Statistics RS ("The Official Gazette RS", no. 85/03)*

enacted at the level of state, entities and cantons, as well as sub-legal and municipal acts regulating issues related to children:

- Family Law⁴
- Framework Law on Elementary and Secondary Education BiH (“The Official Gazette BiH”, no. 18/03)⁵
- Law on Protection of Persons with Disabilities
- Law on Domestic Violence Protection FBiH
- Law on Social Welfare⁶
- Law on Child Protection⁷
- Law on Drugs⁸

---

4 Family Law F BiH (“The Official Gazette F BiH”, no. 35/05)

Family Law RS (“The Official Gazette RS”, no. 54/02)

5 Law on Primary Schools and Law on Secondary Schools RS (“The Official Gazette RS”, no. 38/04); Law on Education in primary and Secondary Schools of District Brčko (“The Official Gazette BD”, nos. 9/01, 28/03 and 29/04); In the Federation of Bosnia and Herzegovina, laws on education are passed at the cantonal level.

6 The Law on Core Issues of Social Care, Care for the War-Disabled Civilians and Care for the Families with Children of the FBiH («The Official Gazette of F BiH» nos. 36/99 and 54/04); The Law on Social Care of the RS («The Official Gazette of RS», nos. 5/93, 15/96 and 110/03); The Law on Social Care of the District Brčko («The Official Gazette of BD», nos. 1/03, 4/00 and 4/04)

7 The Law on Child Protection of the RS («The Official Gazette of RS», no. 4/02)

The Law on Child Protection of the District Brčko («The Official Gazette of BD», nos. 1/03, 4/04 and 21/05)

8 Law on Drugs F BiH (“The Official Gazette FBiH”, no. 51/01)

Law on Drugs RS (“The Official Gazette RS”, no. 19/01)

MAIN ISSUES REGULATED BY THE CODE OF ETHICAL CONDUCT

Issues regulated by the Code of Ethical Conduct are related to the status of a child as a participant in the process of humanistic, social, educational, medical and other types of research.

Code of Ethical Conduct serves:

- 1) To prevent causes and situation in which the child integrity could become questioned
- 2) To regulate rights and obligations, as well as responsibilities of a researcher and his/her colleagues
- 3) To regulate the issue of respecting agreed ethical values, principles and standards
- 4) To regulate the status of a child as an integral person:
  - Child's right to make decisions (assent to participate, opinion about research, as well as withdrawal of assent)
  - Protect identity of a child, his/her family and group which he/she belongs to
  - Ensure free access to research findings
  - Have respect for age and maturity of a child as a relevant person for participation in research

- 5) To regulate status of parents/guardians respecting children rights:
  - Being informed about research itself and its findings in due time
  - Permission for the participation of their child
  - Ensure free access to research results
- 6) To regulate status of a researcher:
  - Specify his/her rights and duties
  - Ensure free access to research findings to other persons with obligation to protect information about child identity.

FUNCTIONAL APPLICABILITY OF CODE OF ETHICAL CONDUCT

- 1) Code of Ethical Conduct shall apply to all kinds of researches in which children actively participate or in researches concerning children.
- 2) Code of Ethical Conduct should be consulted with all vocational codes of ethics dealing, from different aspects, with children in their research
- 3) Provisions contained in this Code of Ethical Conduct should be used as a stimulus for broadening aforesaid vocational codes of

ethics to include constraints from this Code of Ethical Conduct.

- 4) In compliance with Convention on the Rights of the Child, this Code of Ethical Conduct shall apply to children below the age of eighteen years.

ETHICAL STANDARDS:

I OBJECTIVE OF RESEARCH

- 1) Main objective of researches involving children is deepening global, vocational and scientific cognition of physical, psychological and social aspects of functioning of children.
- 2) Aforesaid objective is aimed at promotion of global well being of a child, family and community in general.
- 3) Code of Ethical Conduct highlights key standards for researching methods regarding children which need permanent testing and specialisation in some professions in order to apply ethical standards in scientific or vocational researches of this kind.

II PRINCIPLES OF RESEARCH

As an imperative for realising ethical ideals through researches involving children it is necessary to differentiate and respect the following principles:

1) **Principle of respect for human rights, freedom and personal dignity**

Researchers engaged in research involving children must respect dignity and human values of all participants in research.

There to, particular attention should be paid to:

- Prevention from any kind of manipulation with children, more exact affirmation of behaviours which instruct to protect their rights on autonomy in decisions related to research questions,
- Respect for cultural and individual differences among actors in research (age, gender, ethnical, national, religious and socio-economic difference, as well as some disablements and sexual orientation of an examinee)
- Overcoming all forms of prejudices or stereotypes inside researches conducted

- Right to protection of identity.

2) Principle of protection of the well being of participants in research

Researchers engaged must be aware of their responsibility towards children – participants in research and their families, thereto it should be taking into account not to, in any way, physically or psychologically, jeopardise them.

Researcher, permanently, in his research, must strive to protect rights of all persons whom he contacts with.

Some ethical dilemmas or challenges in the preparation or in the research itself, researcher must strive to solve in appropriate manner while protecting all participants in research to the maximum extent possible.

While planning research, researcher should foresee all possible negative reactions of participants in research.

3) Principle of responsibility in the case of «ethical dilemmas»

The main intention of each researcher in his/her approach to examinees must be oriented to building trust and mutual acceptance of different roles in research.

Each researcher should be aware of:

- Scientific and vocational responsibility towards participants in research
- Responsibility towards his/her vocational and scientific institution
- Responsibility towards society which he/she wants to help to by his research
- His/her professional role and correction of his/her own behaviour in order to positively solve ethical dilemma in view of process of research and research finding itself.
- Necessity of cooperation and consultation with other professionals and cognate institutions
- Duty of consulting and informing other colleagues about ethical standards in view of treatment and status of participants in researches (in situations when children are the target group of research).

4) Principle of protection of integrity of research and researcher

Professional engagement in research involving children requires respect of some standards which are affirmative and which promote objectivity, correctness and truth in the process of research.

Researchers should, in order to promote science from whose aspect research is conducted, strive to:

- Avoid methodological methods of questionable quality
- Avoid improper methods of analysis and synthesis of information
- Avoid unprofessional and scientifically unfounded manners of interpretation («commonsense approach»)
- Be objective in their work during the entire process of research
- Stay explicit about their intentions
- Be transparent and honest in their interpretations
- Stay consistent in fulfilling promises given to participants.
- Avoid improper and ambiguous relations with participants in research
- Avoid situations in which research findings could be disclosed in advance.

III PRECONDITIONS FOR CONDUCTING RESEARCH

Research should be based on set scientific and professional standards of that scientific discipline from whose aspect the concerned phenomenon is being researched.

Researcher must get approval from competent bodies for conducting research before starting research, i.e. research could not be conducted without prior approval of competent ethical body.

Researches involving children as participants shall be conducted only in cases when it is impossible to reach knowledge in other way.

Methods of research, as well as entire methodological apparatus, should be in conformity with the age of a child.

Environment and entire circumstances in which research is conducted should ensure physical, emotional and psychological security of children.

Researcher must undertake all reasonable measures to avoid possible psychological or physical

jeopardizing participant – child or his/her family/ guardians.

If researcher notes any problems with health or psychological problems of a child during the process of research, he is bound to inform proper expert, and then a parent/guardian of a child, so that a child could get proper help in time.

In cases when it is impossible to provide aforesaid, «jeopardizing» is to be as minimized as possible for the cases when expected benefit is greater than possible risk. This ethical dilemma is to be solved by the authorised ethical body.

In multidisciplinary researches, ethical body assesses the competence of all researchers who intend to take participation in research.

The main precondition for research involving children is understanding of their psychological and physical development.

Before conducting research, in all disciplines except psychological, researcher is obliged to consult experts in scientific fields dealing with emotional, cognitive and social aspect of human being.

IV PRELIMINARY QUESTIONS FOR A RESEARCHER BEFORE CONDU- CTING RESEARCH

Have you got an assent from a participant written on the carefully prepared form containing rights and duties of all participants in a research?

Have you explained the goal of research to all participants?

Have you informed participants about possible risks of research?

How much is it really necessary for children to participate in research?

Is it possible to get expected results using the sample of an adult?

Does the planned methodological instrument satisfy the needs of a research and is it adapted to children?

Are the questions you are planning to ask in any way embarrassing for the participants?

Do you understand questions which you are planning to ask?

Have you informed all participants that they may, whenever they like, withdraw from a research without any negative consequences for them?

Is it possible in any part of a research process to deceive the participants?

What are you going to do when you notice that a participant (a child) is ashamed or under the stress?

Will the participants get complete information when research completes to psychologically disburden them?

Could your research encourage negative attitude of children or parents/guardians, the public and others?

Have you applied the same research method on yourself?

V CONSENT FOR PARTICIPATION IN RESEARCH

For conducting research it is obligatory to get assent from a child, or permission from his/her parents/guardians.

Written assent is obligatory when it includes identification of a participant.

For children younger than 14, written permission gives only the parent/guardian, while children older than 14 give their written or oral assent for participation in research in accordance with aforesaid rules. The exception is when participant is a child with special needs.

The reason and manner of conducting research must be explained to a child older than 7 and younger than 14, taking into consideration his maturity and using vocabulary appropriate to his age.

A child, i.e. his/her parent/guardian, gives consent only after getting information about: the reason for research, benefit from research, possible risks, kind and duration of research, confidentiality of information and protection of identity of all

participants, possible consequences as well as about voluntary consent for participation in research and withdrawal of consent.

Persons who give consent for participation in research may at any time and without any consequences for themselves, as well as without any special explanation, withdraw consent and give up from research.

VI CONFIDENTIALITY

Researchers are bound to take all necessary measures in order to ensure the confidentiality of personal information about children who participated in research.

Confidentiality of data relates to facts that could reveal the identity of a child.

It is forbidden to reveal identity of participants in research, in neither informal conversation nor official reports on project, to experts as well as interested or non-interested persons, except in the case of written approval of a participant.

If the nature of research requires “revealing

identity” to third parties too, participant (a child or his/her parent/guardian) must be informed about that possibility when he/she gives consent to participation in research.

Taking into consideration above mentioned, withholding findings of research from participants is not allowed, except in the case when a researcher informs in advance participants that some information about research can not be made public before the completion of entire research procedure.

Aforesaid withholding findings during the research process is acceptable only in the cases when:

- The research can not be carried out in any other way and when it is of a great importance for society
- An adequate plan is prepared for additional informing participant about making public findings of research.

If during the process of research it is estimated that there is justified reason to withhold information about findings of research, it can be withhold with obligation to inform participants about the reasons for that immediately after research is done.

VII PROCEDURES DURING AND AFTER RESEARCH

For using any kind of instrument in research it is obligatory to explain in detail its purpose and function to participant before research begins and naturally to get the consent from participant.

Researcher is bound to report general findings of research to participants in terms appropriate to their age and maturity, in all cases except in those in which Code regulates otherwise.

Researcher is bound to solve all misunderstandings with participants during research process.

Presentation of findings from research should be in accordance with scientific principles, carefully taking into consideration the need for objective qualitative assessment of research findings.

TRANSITIONAL AND FINAL PROVISIONS

Provisions from this Code are obligatory for all individuals and legal entities in cases when they conduct any type of research involving children.

Possible damage caused by the research due to not respecting the provisions of this Codex, implies the application of general provisions for liability for damage.

Any cognition of violation of the provisions of this Codex in a research resulting with causing damage to a child implies the obligation to report a researcher to the competent bodies.

If provisions of vocational codes of ethics regarding researches involving children are not in conformity with this Code, provisions of this Code are to be applied, except in the case of existence of provisions of other (vocational) codes of ethics which are more beneficial to a child.

Ethical team is going to be established in charged for the monitoring of the implementation of the provisions of this Code. It shall be consisted of independent experts in this field. It shall be established by the Council of Ministers of BiH 60 days after the adoption of the Code of Ethical Conduct in accordance with criteria set by the Council for Children of BiH.

Samples and data used in one research can not be re-used in a new research project without going back to a child or his/her parents/guardians for their written consent.

This Code is just a foundation stone which is going to improve protection of the rights of the child which have been violated through different researches involving and about children. Practice will show if there is a need to enhance and amend this Code.

(Prevela na engleski jezik: **Zlata Smajić**)

Pogovor

Neupitna je vrijednost i značaj naučnih i drugih istraživanja koja se rade sa djecom ili o djeci. Rezultati naučnih istraživanja značajno doprinose boljem razumijevanju razvoja djece kao i njihovih potreba i prava. Iz dobrih istraživanja mogu proizići i upotrebljiva praktična rješenja i intervencije koje poboljšavaju poziciju djece u društvu. Sve ovo ukazuje na neophodnost stalnog poboljšanja kvaliteta istraživanja, pogotovo onih u kojima su direktni akteri djeca ili koja se odnose na djecu.

Etički kodeks istraživanja o djeci je prvi dokument ove vrste u Bosne i Hercegovine i zasigurno će pomoći razvijanju dobrih praksi istraživanja, koje će u prvom redu osigurati djelovanje u najboljem interesu djece. U njemu se daje pregled minimuma etičkih načela i normi koji su usmjereni na prevenciju mogućih zloupotreba djece tokom naučnih i drugih istraživanja. On takođe uređuje načine poštivanja dogovorenih etičkih vrijednosti, principa i standarda. Namijenjen je prvenstveno istraživačima, ali će bez sumnje biti koristan i djeci, roditeljima ili starateljima i profesionalcima koji rade sa djecom, ali i široj javnosti.

Potrebu za izradom ovog Etički kodeksa istraživaja o djeci je prepoznalo Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine. Save the Children Norway, kao međunaroda nevladina organizacija koja bazira svoj rad na Konvenciji Ujedinjenih nacija o dječijim pravima, je obezbijedila finansijsku i profesionalnu podršku za njegovu izradu.

U skladu sa mandatom usmjerenim na jačanja nacionalnih kapaciteta, na ovaj način, Save the Children Norway, između ostalog, doprinosi i jačanju kapaciteta Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine. Istovremeno, vjerujemo da će primjena Etičkog kodeksa direktno doprinijeti ostvarivanju dugoročnog cilja koji Save the Children Norway ima u regiji Jugoistočne Evrope. Mi težimo uspostavljanju takvih odnosa u regiji u kojima su djeca priznata kao nosioci prava na svim nivoima društva.

Etički kodeks istraživanja o djeci ima svoju normativnu vijednost, jer je, kao skup etičkih standarda i principa, obavezujući dokument za sve one koji se bave istraživanjima sa ili o djeci. Svoj pravni osnov nalazi u međunarodnim i državnim konvencijama i zakonima, i to mu daje dodatnu snagu.

Pored toga što u sebi ima ugrađena četiri osnovna principa, koja su utvrđena Konvencijom o pravima djece, ovaj dokument je osnažen i dodatnim etičkim vrijednostima, za koje se nadamo da će naići na razumijevanje kod svih budućih učesnika istraživanja.

Osim normativne i etičke vrijednosti, ovaj dokument je značajan i zbog toga što je njegova izrada rezultat ogromnog zalaganja velikog broja pojedinaca i organizacija. U ime Save the Children Norway koristim priliku da izrazim svoju zahvalnost svim učesnicima na svesrdnoj pomoći.

Etički kodeks istraživanja o djeci je jedan u nizu zajedničkih projekata koji predstavljaju rezultat uspješne partnerske saradnje Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine odnosno Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine i Save the Children Norway Ureda za Jugoistočnu Evropu. Ovaj dokument predstavlja pozitivan primjer dobre i produktivne saradnje vladinog sektora i nacionalnih i internacionalnih nevladinih organizacija, koje su se zajednički angažovale oko ovog važnog dokumenta, koji će zasigurno doprinijeti boljoj zaštiti prava djece u Bosni i Hercegovini.

Save the Children Norway dijeli sa Vijećem za djecu Bosne i Hercegovine i drugim organizacijama ponos i zadovoljstvo što je ovaj važan dokument postao dostupan široj javnosti. Nadamo se da će ovaj Etički kodeks istraživanja o djeci podstaknuti rasprave i o drugim etičkim pitanjima vezanim za djecu i okruženje u kojem žive.

Značaj Etičkog kodeksa istraživanja o djeci će biti potpun kad naučna i šira javnost upozna, prihvati i počne sa primjenom njegovih odredbi u praksi. Potreba za dopunjavanjem i doradom ovog Kodeksa će se procjenjivati na osnovu iskustava kroz njegovu primjenu. Etički kodeks istraživanja o djeci je već tokom svoje izrade dobio podršku velikog broja profesionalaca koji rade na zaštiti prava djece u Bosni i Hercegovini, što nam daje opravdanu nadu da je njegova primjena već počela.

Save the Children Norway
Ured za Jugoistočnu Evropu

Senija Tahirović, Direktorica programa

Afterword

The value and significance of scientific and other researches involving children or about children is undoubted. Results of scientific researches contribute a lot to better understanding of the process of child development as well as their needs and rights. Good researches may result with useful practical solutions and interventions that improve the position of children in the society. All aforesaid points out the necessity of the constant improvement of the quality of researches, in particular those researches in which children directly participate or those regarding children.

The Code of Ethical Conduct for Research involving Children is the first document of this type in Bosnia and Herzegovina and it will, for sure, facilitate the development of good practices of researches which will priority ensure acting in the best interest of the child. The Code gives the overview of the minimum of ethical principles aimed at the prevention of all possible forms of child abuse in scientific and other researches. It also prescribes the methods of how to respect the agreed ethical values, principles and standards. It is priority meant for researches, but it will undoubtedly be of use

to children, parents/guardians and professionals working with children, as well as the public.

The Council for Children of Bosnia and Herzegovina recognized the need for making this Code of Ethical Conduct. Save the Children Norway, as the international organization whose work is based on the UN Convention on the Rights of the Child, ensured financial and professional support for its preparation.

In accordance with the mandate aimed at the strengthening national capacities, in this manner, Save the Children Norway, among other things, contributes to the strengthening the Capacities of the Council for Children of Bosnia and Herzegovina, as well. At the same time, we believe that the implementation of the Code of Ethical Conduct shall directly contribute to the realisation of the long-term goal of Save the Children Norway in the South East Europe Region. We put efforts to establish such relation in the region in which children would be the bearers of rights at all levels of the society.

The Code of Ethical Conduct for Research involving Children has its normative value, because it is, as

a collection of ethical standards and principles, obligatory document for all those who are dealing with researches involving children. The legal basis of the Code is international conventions and national laws, which gives it the additional strength.

Apart from the fact that it embodies four basic principles stipulated by the Convention on the Rights of the Child, this document is enhanced by the additional ethical values for which we hope that all future participants of research will comprehend.

Apart from normative and ethical value of the document, it is also significant because its creation is the result of huge intercession of many individuals and organizations. On behalf of Save the Children Norway, I would like to take this opportunity to express appreciation to all participants for their help.

The Code of Ethical Conduct is one of many joint projects, which are the result of the successful partnership between the Ministry for Human Rights and Refugees – the Council for Children of Bosnia and Herzegovina and Save the Children

Norway, the South East Europe Regional Office. This document represents the positive example of good and productive cooperation between governmental sector and national and international nongovernmental organisations, which jointly engaged in creation of this significant document which shall for sure improve the protection of the rights of the child in Bosnia and Herzegovina. Save the Children Norway, together with the Council for Children of Bosnia and Herzegovina and other organizations, is proud and satisfied that this document became available to the public. We hope that this Code shall initiate discussions about other ethical issues regarding children and their surroundings.

The significance of this Code of Ethical Conduct shall be complete when scientific world and the public accept and start to implement its provisions in practice. The need to enhance and amend this Code shall be assessed according to collected experience through its implementation. The Code of Ethical Conduct for Research involving Children during its preparation had already gained the support of a great number of professionals working in the field of protection of the rights of the child in Bosnia and Herzegovina, which gives

us the hope that its implementation has already started.

Save the Children Norway,
South East Europe Regional Office

Senija Tahirović, Programme Director

Save the Children

Norway